

2. Очерки истории книжной культуры Сибири и Дальнего Востока. Т. 1 : Конец XVIII – середина 90-х годов XIX века / Гос. публич. науч.-техн. б-ка Сиб. отд-ния Рос. акад. наук. – Новосибирск, 2000. – 316 с.
3. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні: Закон України за станом на 06.03.2003 / Верховна Рада України. – 2003. – № 24. – Ст. 162.
4. Энциклопедия книжного дела / Ю. Ф. Майсурадзе и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2004. – 634 с.

УДК 141.4 : 291.3 : 398.1 (477)

ПРОБЛЕМА ІДЕАЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОХРИСТИЯНСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

Литовченко В.П. (м. Ніжин, Україна)

Анотація. У процесі дослідження показано, що ідеал посідав одне з головних місць у формуванні цілісної особистості, предків сучасних українців, їх матеріальної та духовної культури.

Ключові слова: духовна культура, міфологія, християнство.

Аннотация. В процессе исследования продемонстрировано, что идеал занимал одно из главных мест в формировании целостной личности предков современных украинцев, их материальной и духовной культуры.

Ключевые слова: духовная культура, мифология, христианство.

Abstract. It is pointed out in the process of research, that an ideal occupied one of the above all places in forming of integral personality, ancestors of modern Ukrainians their material and spiritual culture.

Key words: spiritual culture, mythology, Christianity.

Вивчення глибинних основ життя та творчості українського народу виступає важливим елементом в системі українознавчих досліджень вчених різних країн. Активізація культуротворчого процесу в Україні й загалом у світі, стратегія відродження національної культури диктує необхідність нагального розв'язання комплексу завдань, які стосуються творення, збереження, поширення та засвоєння духовних надбань нації. Звернення до ідеалів в умовах розвитку української державності дозволяє залучити могутній потенціал, закладений в українській традиційній духовній культурі та вітчизняній філософії до вирішення сучасних політичних, економічних та соціальних проблем. Українська дохристиянська міфологія, продукуючи власні ідеали, виокремлює оригінальний та неповторний історичний та духовний досвід, здатний до практичних напрацювань у сфері суспільних відносин, гармонійного співжиття з природним та соціальним світом. Ці ідеали інтегрують як загальносвітові міфологічні тенденції, так і уособлюють власні національні особливості українського етносу, якими українська дохристиянська міфологія вирізняється з-поміж міфологічних конструкцій інших народів. Активне дослідження ідеалів міфологічної доби є працею, яка покликана як поглибити теоретичні основи духовності українського народу, так і сприяти ствердженню належного йому місця в світовому культурному просторі.

Феномен ідеалу постає невід'ємним елементом духовності людини, її суб'єктивності, життєвої програми. В ньому сконденсовані уявлення про найвищу досконалість, котра як взірць визначає спосіб і характер діяльності людини або соціальної групи. Реальним початком функціонування ідеалів, як своєрідних регуляторів поведінки і діяльності людини вважаємо первісне суспільство. Вдаватися в цей історичний період до ідеалізації людей змушував факт болючої невідповідності між бажаним, належним і реальністю, дійсністю. Людина рефлексує з цього приводу, намагаючись у будь-який спосіб цей конфлікт перебороти. Для цього вона створює мислену реальність, в якій ці суперечності зняті. Це – ідеал.

Спроби теоретичного осмислення ідеалу спостерігаємо вже в добу античності. Представники античної науки виробили власні концепції досконалого, важливе місце в яких займає політичний ідеал. Осягнення ідеалу в період Середньовіччя було витіснено із земного життя і віддавалося на вирок вищій субстанції – Богу. План реалізації ідеалу в земному житті визрів в роботах мислителів Просвітництва. Новий і новітній час в західній науці висунув нові ідеї: від пропозиції відмови від ідеалу (Ніцше), до визнання його однією з найвищих психічних властивостей, яка здатна сприяти розвитку людини (психоаналіз), від екзистенції свободи (К. Ясперс) до гармонійно розвиненої особистості (Ф. Фейєрбах), від пізнання (позитивізм) до суспільного втілення (К. Маркс, Ф. Енгельс).

Вибудова ідеалу в українській традиції багато в чому йшла в руслі західних орієнтирів та соціально-політичної кон'юнктури. В умовах боротьби з католицизмом на перший план висувалися ідеали православ'я (І. Вишенський), а звернення до внутрішнього світу людини, яке постулювала доба Відродження, на Україні оформилось як "філософія серця" (Г.Сковорода). На національно-патріотичних позиціях вибудовували ідеали Т.Шевченко, І. Франко, М.Грушевський та інші. Осмислення ідеалу та ідеального із завзятою наполегливістю досліджувалося в радянську добу. Накопичений матеріал став вагомим доробком наукового пізнання, який, разом з тим, не позбавлений суттєвих недоліків, адже ґрунтувався виключно на марксистсько-ленінській методології. Серед вагомих розробок радянських вчених можна виділити теорії, в яких розкриті суб'єкт-об'єктні відображення в ідеалі, ієрархія та різновиди ідеалів в людському соціумі. З отриманням незалежності у 1991 році для молодшої української держави нагально постала потреба опори на власні ідеали, які відповідають вимогам часу та зберігають вірність національним традиціям. Тому феномен ідеалу донині постає важливою складовою досліджень, як категорія, що вкрай необхідна для існування всієї української нації.

Ідеал є важливою складовою міфологічного сюжету, в якому підтримує складну структуру міфологічної моделі всесвіту і є настільки правдивим для соціуму, наскільки на нього очікують. Для давнього українця ідеал постає одним з елементів боротьби за виживання, досягнення цілей в суспільному житті та в екзистенційних прагненнях. Ідеал людини „вмонтований” в структуру, яка включає, об'єднує несвідомі та свідомі компоненти людської психіки. У дослідженні репрезентується процес формування ідеалів людини на основі концепцій К.Г. Юнга (архетип), З. Фрейда (лібідо), С. Грофа (паттерни). Вже на ранніх етапах існування людства ідеал виконує значну кількість функцій, диференціюється і може відбивати різні аспекти життя давніх народів: побут, характер діяльності, суспільну організацію, метафізичні уявлення та інше.

Колективна організація є взірцевою природною моделлю існування людини, як біологічного виду, і як суспільної істоти. Ідеал, який закодований в цій конституції людського буття, має синкретичний характер. Самі уявлення про ідеал є колективно

обумовлені, являють собою плід величезної співпраці індивідів. Щоб їх створити безліч різних інтелектів поєднали, переплели, скомбінували свої ідеї, почуття, потреби, довжелезні низки поколінь акумулювали в них свій досвід та знання. Колектив ствердив у них дієвість, реальність, адже зосередив в ідеалах інтелект, волю, почуттєвість вельми особливі, значно багатші й складніші, аніж духовність індивідуума. Спільнота підштовхувала індивідуума до відчуття потреби піднятися над світом досвіду, пропонуючи водночас засоби досягнення якогось іншого світу.

Проживаючи будь-які життєрадісні події, людина прагне їх нового відтворення у майбутньому. Звідси потуги людини упорядкувати, інтенсифікувати перебіг бажаних процесів. На фоні постійних змін фаз місяця, періодичних коливань температур, переміни пір року, а з ними й характеру землеробсько-скотарських та мисливсько-рибальських занять закладається принцип повторюваності, як постійна і органічна складова ідеалу. Повторення сприймається й осмислюється як засіб збереження встановленого світопорядку, постійного космогонічного акту, що твориться. Повторюваність опирається на суттєве, змістовне, а отже включає в себе всі чинники, які потрібні для вибудови досконалих зразків людського буття, знаходить своє підкріплення в різних видах діяльності, практичній необхідності. Ігнорування принципу повторюваності може прирівнюватися до ігнорування процесів розвитку навколишнього світу, а з огляду на важливість впливу циклічних ритмів природи на умови виживання первісних колективів, це може бути ототожнене з нехтуванням життєво необхідних процесів. Повторюваність - категорія безперервно функціонуюча, внаслідок чого постійно вписується в структуру людської психіки і через елементи креативності знаходить своє втілення в фольклорі, традиціях, звичаях, обрядах, які збереглись у вигляді обрядових пісень, календарних обрядодій.

Осягнення ідеї вічного життя людська істота втілила в ідеалі безсмертя. На нашу думку, дослідження проблеми скінченності життя і осягнення ідеалу безсмертя доісторичних народів може розглядатися у наступних позиціях:

- відповідно до природних біоритмів (зміна пір року чи сезонні переміни природи);
- в процесі розвитку та функціонування тієї соціальної організації, в якій знаходиться людина;
- шляхом аналізу тих продуктів духовної творчості, які безпосередньо демонструють прагнення людини подолати, оминати процеси, пов'язані із припиненням її земного життя.

Язичник вірив у життя після смерті не як у райське блаженство або судилище, яке спостерігається в християнській традиції, а як невід'ємний процес вдосконалення та відродження. Спостерігаючи за природою, він сприймав плин життя не в часовому континуумі, а як циклічну зміну фаз: після зимової сплячки-смерті навесні все знову оживає, влітку буйно розквітає, а восени готується до нового життєвого циклу. Яскравим прикладом подолання уявлень про смерть є обряди переходу та містерії ініціації в первісному суспільстві. Ідея перемоги над смертю в українських казках проглядається через акт преображення (перевтілення персонажу в інші істоти протягом його індивідуального життя).

Категорія «священне», обумовлює ідеали давнього населення України. Людина архаїчної доби пізнає світ шляхом безпосереднього сприйняття. Для вступу в контакт з певним об'єктом вона мусила бути впевнена в тому, що об'єкт зможе сприйняти людину,

тобто він має бути живим, дієвим, формотворчим. В даному випадку важливе місце належить категорії „священне”, дія якої активно проглядається в усіх пластах міфологічної свідомості. Звернення до священного передбачає способи активізації тієї частини вищої сили, яка благотворно сприятиме людині в життєвих потребах і тим самим нейтралізує руйнівну, темну, злу енергію сакрального. Від дня народження й до кінця своїх днів людина живе тим, що час від часу прилучається до священного, живе в ньому, будує з ним взаємостосунки. Незважаючи на те, що від часу первісної доби людство розвивалося й цивілізувалося упродовж багатьох тисячоліть, воно все одно опікується сакральною сутністю в житті нинішньому, остання залишається вагомим чинником його духовності.

Поява перших знарядь праці, продуктів землеробства та життєдіяльності у давніх українців зумовлена божим даром для людини з огляду на уявлення про опікунське, батьківське ставлення вищих істот (богів) до людини. Сама ж праця подається в міфологічних текстах як сакральне явище, бо її здійснював Бог (божество) та його помічники, а від них навчилися й люди. Практичне володіння вказаними вище знаннями, уміннями, навичками, їх застосування змінює виміри людського буття, а передані дари постають живими сутностями, виявом зв'язку з божеством, символом вищої благодаті стосовно людей. На Святвечір українці вносили до хати вироби із заліза. Доторкування до них під час святкових містерій мало “заряджати” її учасників благотворною енергією, прилучити до божественного, сакрального. У цей момент час зорієнтований на минуле, а знаряддя праці уособлюють в собі частину пам'ятного минулого. Вони створюють образ давньої епохи, наближають до божества, первісних знань, асоціюються з часами предків. Освоєння перших знарядь праці, згідно з уявленнями давніх українців, було пов'язане з благодатним ставленням богів до людини, втілює відчуття єднання останньої з оточуючим світом та Абсолютом, продукує відчуття включеності в єдине ціле природного життєвого потоку, яке визначило подальшу особливість землеробського світосприйняття українців.

Вибудовуючи певні ідеали, людина з одного боку спирається на онто- та філогенетичну історичну пам'ять, а з іншого вона продовжує в майбутнє цю пам'ять і вибудовує на ній своєрідне коло конотацій, які особливим чином впливають на кожен ментальний акт.

З ідеалами пов'язані і перші кроки вивільнення людської спільноти з тваринного середовища, і функціонування власного суспільного організму, мобілізації пізнавального потенціалу різних епох, становлення пізнавальних парадигм і стилів мислення.

Ідеал постає як вираз акумулятивного досвіду розвитку матеріальної та духовної культури наших далеких предків, парадигмою для ведення господарства, родової й сімейної організації, екзистенційних переживань, продуктом природнокліматичних особливостей території України, своєрідних історичних нашарувань.

Духовна творчість українців дохристиянської доби дає підстави стверджувати, що ідеал тодішнього соціуму органічно входить в структуру архетипічного образу і через індивідуально-колективний досвід виявляється як в свідомих, так і несвідомих компонентах людської психіки.

Надзвичайну значимість в давньоукраїнському соціумі виказує категорія повторюваності. Позитивний досвід утримувався через механізм традицій та періодичних повторів і трактувався як найвище благо для спільноти – її ідеал.

Предки сучасних українців практикували досягнення ідеалу безсмертя в контексті природних перемін, суспільних взаємовідносин, контактів з вищими істотами.

Обрядово-ритуальна практика архаїчних народів виступає засобом наближення людини до ідеалу чи його зреалізації. Обрядова практика давніх українців у всій своїй повноті спрямована на вирішення нагальних запитів у всіх сферах життєдіяльності і виходу до царини ідеалів. Всі види ідеалу давнього населення України включають у себе метафізичний вимір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Еліаде М. Мефістофель і андроген; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і Андроген; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. - К.: В-во Соломії Павличко "Основи", 2001. - 592 с.
2. Литовченко В.П. Структурні особливості ідеалу в архаїчних суспільствах // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В.В. Лях. – Вип. 54. – К.: Український центр духовної культури, 2006. – С. 159-169.
3. Сосенко К. Різдво – Коляда і Щедрий вечір. – К.: Український письменник, 1994. – 286 с.

УДК 32

МАРІУПОЛЬСЬКА ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ: ІСТОРІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Міліціна Л.М. (м. Маріуполь, Україна)

Анотація. У статті розглядається історія першого середнього навчального закладу Маріуполя – Олександрівської чоловічої гімназії, відкритого у місті у 1876 р. Автор звертає увагу на діяльність Ф.А. Хартаха щодо його заснування, становлення навчального закладу, його функціонування, формування педагогічного складу, особливості навчального процесу тощо. Висвітлюється важливість появи цього освітнього осередку у місті як для тогочасного суспільства, так і значення для сьогодення у контексті набуття досвіду у процесі формування інтелектуального потенціалу Приазов'я.

Ключові слова: Маріуполь, Олександрівська гімназія, чоловіча гімназія, навчальний заклад, Ф.А. Хартахай

Аннотация. В статье рассматривается история первого среднего учебного заведения Мариуполя – Александровской мужской гимназии, открытого в городе в 1876 г. Автор обращает внимание на деятельность Ф.А. Хартаха по его основанию, становление учебного заведения, его функционирование, формирование педагогического состава, особенности учебного процесса. Освещается важность появления этого образовательного центра в городе, как для тогдашнего общества, так и значение для настоящего в контексте приобретения опыта в процессе формирования интеллектуального потенциала Приазовья.

Abstract. This article reviews the first middle school in Mariupol – Alexander's gymnasium, which was opened in the city in 1876. The author draws attention to the

Інформаційно-культурна складова відкритого суспільства. Культурологічні процеси.